

posebno geslo. Medtem ko sta langobardsko obdobje in doba t.i. Patrie predstavljena sorazmerno dobro, pa je za vmesno karolinško obdobje rečeno le, da je novi frankovski red spremenil dukat Furlanijo — kot jez proti Avarom — v marko. To je sicer točno, toda kot vemo iz Erikovega pohoda proti Avarom, Kadalohovih akcij proti Ljudevitu Posavskemu in Balderikove odgovornosti za bolgarsko pustošenje Panonije severno od Drave, Furlanija v tistem času ni bila na vzhodu omejena samo na prostor do Julijskih Alp in Timava, kot stoji na začetku gesla, ampak je Furlanska krajina in z njo oblast furlanskega krajišnika do 828 segala tako rekoč čez celotno današnje slovensko ozemlje in še dlje proti vzhodu. Vsaj delno lahko v zvezi s furlansko zgodovino omenimo še dve gesli. Prvo je širše in obravnava funkcijo *Gastalda* (P. Delogu) kot najpomembnejšega upravnika kraljevih posesti in zastopnika kralja v langobardski državi. Vendar pa *gastald* (in *gastaldija*) ni samo specifična langobardska ureditve, kot pravi geslo, ampak je *gastald* v kasnejšem času tudi pomemben uradni oglejskega patriarha. Njegove funkcije so »gospodarskoupravne, nadzorne in sodne na teritorialno obmejenem upravnem okolišu, *gastaldija* imenovanim« (M. Kos, *Urbarji Slovenskega Primorja II*, Ljubljana 1954, 61). Drugo je krajše geslo o *Huminu* (Gemonia) izpod peresa že omenjenega R. Cervanija.

Izmed 56 Friderikov, ki so obravnavani v leksikonu in na katerih čelu stoji štaufovski cesar *Friderik Barbarossa*, omenimo dva Habsburžana: *Friderika Lepega*, avstrijskega vojvodo in nemškega (proti)kralja, vnuka Rudolfa I., prvega Habsburžana na nemškem prestolu, ter sina Alberta in Elizabete Goriško-tirolske; ter cesarja *Friderika III.*, najstarejšega sina Ernesta Železnega in očeta cesarja Maksimilijana I., ter Babemberžana *Friderika Bojevitega* (*bellicosus*) avstrijsko-štajerskega vojvodo in gospoda Kranjske. Babemberžani nasplošno doživljajo v avstrijski zgodovinski zavesti pravo renesanso, Frideriku pa gre v tem pogledu prav posebno mesto, saj je bil poslednji avstrijsko-štajerski vojvoda tega rodu, le malo pred smrtjo pa je dosegel cesarjevo privolitve za dvig svojih dežel v posebno kraljestvo, a do realizacije tega načrta ni prišlo. Le žal nam je lahko, da med to množico raznih Friderikov ni našel svojega mesta tudi predzadnji Celjan Friderik II. Babemberžani so postali štajerski vojvode 1192 po *georgenberški pogodbi* (G. Scheibelreiter), kateri je posvečeno posebno geslo, sklenjeni 1186 na Georgenbergu, na meji med Avstrijo in Štajersko med zadnjim Traungaucem Otokarjem IV. in Babemberžanom Leopoldom V. Ta pogodba, ki ustoličuje Babemberžane kot nove štajerske vojvode, se ni ohranila, a se o njeni vsebini lahko sklepa na podlagi *georgenberškega* ročina, s katerim so bile priznane in zavarovane pravice štajerskih ministerialov. Od gesel, zanimivih za starejšo slovensko zgodovino, omenimo še *Gesta Dagoberti*, drugorazredni, kompilatorični zgodovinski vir, nastal okrog 830, po katerem je, kot se zdi, povzemal svoje podatke o Samu tudi pisec *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* in je zato vprašljiva *Hauptmannova* teza, da vesti o Samu v CBC izvirajo iz *Fredegarija* (ki ga *Gesta* izdatno uporabljajo) in karantanskega ljudskega izročila, ter da je zaradi slednjega CBC primaren vir za zgodovino Sama (glej H. Wolfram, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Graz 1979, 74 sl.). Na Konverzijo se navezuje tudi geslo o *Geroldu* (W. Stormer), po odstavitvi Tasila III. in odpravi bavske vojvodine prvega bavskega prefekta, ki je padel 799 v boju proti Avarom in ki je, kot vemo iz Konverzije, skupaj s salzburškim nadškofom Arnom pospremil pokrajinskega škofa Teoderika »in Sclaviniam«. Vendar se to ni zgodilo 798, kot ima geslo, ampak po vsej verjetnosti spomladi 799 (februarja 799 je Arno še v Salzburgu; 1. septembra 799 je ubit Gerold). *Peč* (Pécs, Fünfkirchen), mesto in škofija na Madžarskem (E. Fűgedi), se ne omenja prvič šele v t. i. *Pseudoarnulfinumu*, falsifikatu iz 10. stoletja, datiranem v 890 (ad V. *aecclesias*), ampak že v Konverziji (ad *Quinque Basilicas*), kjer je bila za časa Liuprama (836—859) posvečena cerkev. Za konec omenimo še gesli o *Gepidih* (G. Wirth) in ti-sto, ki obravnava *Gau* (M. Borgolte). *Gau* se v literaturi izenačuje s *pagusom*, kar je po mnenju avtorja gesla zelo problematično; prav tako pa tudi proglašanje imen na -*gouwe* in pokrajinskih imen (-*land*, -*feld*), ki se pojavljajo v listinskih formulah »in pago«, za »*Gauname*«. Vsekakor je v tem oziru zelo zanimiva karta *Frühmittelalterliche Gaue* v H. Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas*, 469, ki vzhodno od Anize, to je izven starobavarskega prostora, pozna samo Kroatengau na Koroškem in Grunzwiti-gau ob Donavi, zahodno od Anize pa jih je 24.

Peter Stih

Sedejev simpozij v Rimu (Simpoziji v Rimu, 4), uredil Edo Škulj, Celje 1988. 309 str., 6 fotografij.

Nadškof Franc Borgia Sedej (1854—1931) je nedvomno ena ključnih osebnosti v zgodovini goriške nadškofije in v zgodovini Slovencev na Goriškem. Odločitev Slovenske teološke akademije v Rimu, ki mu je septembra 1986 (točen datum simpozija v zborniku ni naveden) posvetila poseben simpozij v Rimu, lahko le pozdravimo. Prav

tako smo veseli sodelovanja Slovenske teološke akademije v Rimu z Mohorjevima družbama v Celju in Gorici pri skupni izdaji zbornika predavanj s simpozija.

Rektor slovenskega papeškega zavoda v Rimu dr. Maksimilijan Jezernik je v uvodni besedi (5—6) zapisal, da je simpozij o nadškofu Sedeju včlenjen v »dolgoročni program, ki si ga je Slovenska teološka akademija načrtala pred leti z željo, da bi... na vsakoletnih srečanjih osvetlila na podlagi novih dokumentov osebe, ki so s svojim življenjem zarezale močno potezo v slovensko Cerkev in dosledno zapustile svoj pečat v zgodovini slovenskega naroda« (5). Sedej je takšna osebnost bil, zato sem z velikim pričakovanjem segel po zborniku predavanj. Naslovi predavanj in imena avtorjev so obetala zanimivo in poglobljeno branje.

Pri določanju tem je bil organizator premalo previden. Tako se iste misli in isti podatki po nepotrebnem ponavljajo (Sedejev rod, Sedejeva življenjska pot), večkrat se ponavlja celo struktura predavanj (Simčič, Tavčar, Pirjevec, Kralj). Nejasnosti bi morali razčistiti v diskusiji, tako da bi zbornik prinesel še izčiščena besedila. Nedopustno je, da brez sleherne utemeljitve beremo v zborniku kar tri različne verzije znanega incidenta v Ogleju na proslavi ob priključitvi Primorske kraljevini Italiji 29. marca 1921. Gre namreč za jasno opredelitev Sedejevih stališč do narodnostnega vprašanja, ki so imela daljnosežne politične posledice tudi zanj osebno. Tako Tomaž Simčič pravi, da »so nekateri prenapeteži v dvorani glasno zahtevali, naj od omizja naženéjo 'avstrijakantskega' in 'slovenskega' škofa. Sedej je nemudoma vstal in hotel oditi, a ko so iz solidarnosti isto storili tudi drugi cerkveni dostojanstveniki, predvsem videmski škof Rossi, je na prigovarjanje navzočih namero **opustil**« (61). Marko Tavčar je zadevo prikazal drugače: »Sredi slovesnosti ga je (Sedeja) napadel neki mladenič, ki je zaklinal, da slovenski škof iz Gorice ne bi smel biti na tisti slovesnosti! Seveda je takoj nastal škandal, in nekateri so začeli Sedeju celo fizično groziti, tako da ga je branil videmski škof Rossi. Sedej je iz protesta **takoj zapustil slavlje**« (87). O odhodu nadškofa Sedeja s slavlja, ki je imel čisto konkretne politične posledice, govori v nekoliko drugačni verziji tudi Drago Klemenčič: »Nadškof je bil povabljen tudi na slavnostno kosilo. Med zdravicami ga je začel nekdo hudo žaliti. Nadškof je mirno odgovoril: 'Rad sem prišel sem, ker so me povabili, da obhajam praznik skupaj s svojimi vernimi Oglejčani, toda ne zato, da bi me kdo sramotil.' In je **odšel**« (270). Moti tudi urednikova nedoslednost pri objavi povzetkov, ki jih je v knjigi pet, trije v italijanščini (Sedej, Kralj, Ferluga) in dva v slovenščini (Malni, Tavano).

Tomaž Pavšič (Cerkljansko — domovina nadškofa Sedeja, kulturnozgodovinski sprehod, 7—23) je v uvodnem referatu podal lep geografsko-zgodovinsko-kulturni pregled Cerkljanskega, le da je z ozirom na namen in okvir simpozija, kot nam ga predstavlja zbornik, morda nekoliko preobširen. Nekoliko problematičen se mi zdi prispevek **Andreja Sedeja** (Sedejev rod, 24—47). Tako kot je napisan, ne odgovarja točno naslovu, preveč pa poseže tudi v snov naslednjega prispevka **Tomaža Simčiča** (Sedejeva življenjska pot, 48—65). Škoda, da se je Simčič na začetku svojega prispevka omejil prav v tistem, kar bi bil njegov najbolj dragocen prispevek, namreč v »razčlenjevanje tega ali onega vidika njegove (Sedejeve) osebnosti, značaja, mišljenja in delovanja« (48). Zadovoljil se je s standardnim naštevanjem nadškofovih življenjskih podatkov, čeprav se kljub gornji omejitvi ni mogel povsem izogniti določenim ocenam nadškofa, zlasti glede slovenstva. Žal pa je svoj referat premalo uskladil s ostalimi referati.

Jože Pirjevec (Zgodovinski okvir Sedejevega škofovanja do prve svetovne vojne, 65—73) je podal analizo razmer v obravnavanem času. Dragocena je zlasti njegova kratka analiza političnega razmišljanja avstrijskih oblasti ob imenovanju Sedeja za goriškega nadškofa. S tem je bistveno dopolnil Simčičeve življenjske podatke nadškofa. Na podlagi izbranih pastirskih pisem Pirjevec analizira temeljne značilnosti Sedejevega delovanja kot škofa. Gre za načelo legitimizacije in avtoritete, povzeto v znanem reku: Vse za dom in za cesarja, za cesarja, blago, kri! (Pirjevcu, 69 in Kralju jo je pri tem citatu zagodel tiskarski skrat z ločili, 101).

Marko Tavčar (Sedej v navzkrižju političnih in nacionalnih vrenj, 74—95) je svoj referat razdelil na »standardna« štiri obdobja v Sedejevem nadškofovanju, ki se ponavljajo v večini referatov: obdobje do začetka prve svetovne vojne, vojno obdobje, prvi povojni čas in obdobje fašizma. V svojih izvajanjih je včasih premalo dosleden in premalo previden v sodbah. Kanonik Sedej leta 1902 škofovske časti pač ni mogel odkloniti (je »ni sprejel«, 76), ker niti imenovan ni bil. Škoda, da pri Jegličevi podpori zahtev Zbora svečnikov sv. Pavla glede nadškofije za Slovence (86—87) ni segel po Jegličevem dnevniku. Gre za dragoceno dopolnilo k pravilnemu razumevanju problematike, ki je povzročila določeno napetost med nadškofom Sedejem in delom njegovih duhovnikov. Sicer pa tudi Tavčar označi Sedeja kot legalista, kot človeka »pokončne lojalnosti do upravne-državne oblasti«, čeprav mu ne odreka tudi kritičnosti do nje (76—77). Za Sedeja ima vedno najvišje mesto na lestvici vrednot sv. vera (80). Politika pa mu pomeni predvsem moralno neoporečno zavzemanje in skrb za koristi ljudstva, za njegovo vsestransko rast (79).

France Kralj (Sedej nadpastir goriških Slovencev, 96—116) je svoj referat zametil s pojasnilom v uvodu: »Določeni vidiki Sedejevega pastirovanja v luči pastirskih pisem« (96). Na podlagi nadškofovega »uradnega lista« je Kralj podal osnovne smernice Sedejevega delovanja. To je seveda nujno vodilo do nekaterih ponavljanj, ker so tudi drugi predavatelji segali deloma po istih pastirskih pismih, zlasti kar zadeva Sedejev odnos do narodnostnega vprašanja. Je pa Kralj najgloblje zajel pastoralni vidik Sedejevega škofovanja: poudarjanje evharistije in marijanskega kulta, misijonska akcija, odpravljanje moralne izprijenosti in indeferentizma.

Paolo Malni (*L'attività pastorale di Monsignor Sedej attraverso le visite pastorali*, 117—134) je podal dragocen izsek Sedejevega pastoralnega delovanja na podlagi njegovih vizitacij goriške nadškofije. Škoda, da se je nekoliko preveč zadržal na problemu vprašalnika in zunanjih okoliščinah vizitacije, premalo pa se je poglobil v tisto, kar konkretno Sedejeva vizitacijska poročila nudijo kot zgodovinski vir. V dodatku je Malni objavil še *Promemoria rite explenda atque episcopo in eius visitatione canonica tradenda* (131—134), torej vprašalnik, ki so ga duhovniki morali izpolniti pred nadškofovom prihodom na vizitacijo.

Luigi Tavano (*La dimensione e le attività culturali dell'arcivescovo F.B. Sedej*, 135—154) je verjetno najlepše opredelil Sedeja pod vidikom nadškofovega prizadevanja za kulturne vrednote v goriški nadškofiji. Tavano nam prikaže Sedeja kot homogeno osebnost z jasno zavestjo organske pripadnosti cerkvi in absolutno pokorščino veri in cerkveni disciplini (138). V tej opredelitvi je pravzaprav ključ za razumevanje celotnega Sedejevega delovanja kot nadškofa. Na kulturo je gledal kot pozitivist, na teološkem področju je bil nezaupljiv do novosti, na pastoralnem področju pa trdno prepričan v nujnost enotne discipline v cerkvi (141). Kot škof je glavno skrb posvečal semenišču, pastoralni izobražencev in katehezi (142), na kulturnem področju pa se je zavzemal za cerkveno umetnost (v semenišče je uvedel predavanja iz umetnostne zgodovine), liturgijo in cerkveno glasbo (145—146). Zelo mu je bila pri srcu tudi cerkvena zgodovina. Na njegovo pobudo je leta 1913 izšla zbirka dokumentov *Documenta historiam dioecesis Goritensis illustrantia* (148).

V zanimivem prispevku je **Jurij Bizjak** (Sedej in sveto pismo, 159—169) spregovoril o Sedejevi duhovni in znanstveni formaciji na dunajskem Avguštinaju (*Frintaneum*). Na Dunaju se je Sedej izoblikoval v umirjeno osebnost, ki se je odločala vedno za srednjo, varnejšo pot (168). Nato nam prikaže Sedeja kot razlagalca sv. pisma in kot stilista ter navede Sedejevo bibliografijo s tega področja. Škoda, da je pri navedbi virov navedel samo ustanove, ne pa tudi konkretnih fondov, iz katerih je črpal gradivo za svoj prispevek.

Bizjakov članek je čudovito dopolnila **Lojzka Bratuž** s prispevkom *Sedej in slovenska književnost* (170—190). Na primerih dveh predstavnikov naše književnosti, pesnika Simona Gregorčiča in pisatelja Ivana Preglja, je Lojzka Bratuž predstavila Sedejev odnos do slovenske književnosti. Do Gregorčiča je Sedej prijateljski in spoštljiv, do Preglja enostranski in odklonilen (172). Ob Gregorčičevem prevajanju Jobove knjige je Sedej pokazal presenetljive izrazne sposobnosti in prispeval prenekatero izboljšavo v Gregorčičevem tekstu. Pregljevo literaturo pa je zaradi obravnavanja zlasti duhovniške problematike odklanjal do te mere, da sta se za Preglja morala postaviti javno v bran filozof Aleš Ušeničnik in jezikoslovec Anton Breznik (185).

Miroslava Braini (Pogledi na vzgojo mladine v Sedejevih pastirskih pismih, 191—198) je dosledno z danim naslovom izpostavila Sedejeve poudarke v pastirskih pismih glede vzgoje mladine (pomen družine in šole pri vzgoji otrok, 192; vloga duhovnikov in laikov in pomen tiska, 195). Opozorila je tudi na Sedejevo poudarjanje materinščine pri verskem pouku (196).

Fedora Ferluga-Petronio (Sedej in slovenska ljudska pesem, 199—206) je v svojem kratkem prispevku odkrila bogat Sedejev delež pri zbiranju ljudskega gradiva in jezikovnih posebnosti cerkljanskega področja, ki sta ga uporabila pri svojih študijah Baudouin de Courtenay in Karel Štrekelj. **Miloš Rybář** (Pisma nadškofa Sedeja sošolcu dr. A. Primožiču, 207—226) se je morda najbolj neposredno dotaknil Sedeja kot človeka in prijatelja. Iz pisem, ki jih je pisal svojemu sošolcu, nam je Rybář orisal nekatere temeljne značilnosti Sedeja v privatnem življenju: »njegovo neizmerno zupanje v Boga, naravnost naivno zanašanje na papeža, o Nemcih, ki tlačijo Slovence, dalje beremo njegovo trezno oceno fašizma in oznako italijanske politike, kateri ne zaupa...« (223). **Guido Maghet** (Sedej in Furlani, v furlanščini 227—229, v slovenščini 230—231) je posebej poudaril Sedejevo spoštovanje materinega jezika vseh vernikov goriške nadškofije ne glede na narodno pripadnost. V materinem jeziku je Sedej videl osnovno sredstvo identitete človeka s svojim narodom (230). **Franc Husu** (Sedej in klarentinci, 232—239) je v svojem prispevku dokaj površen. V resen zbornik gotovo ne sodijo namigovanja na neko »antipatično zadevo«, ki je imela usodne posledice za nadaljnji razvoj klarentinskega reda v goriški nadškofiji, pa ne povedati za kakšno zadevo pravzaprav gre (235). Sicer pa je svoja izvajanja razvrednotil sam s trditvijo, da se »zgodovina gradi le na tezah« (236). Grafološka analiza Sedejeve pisave, ki jo

je podal **Anton Trstenjak** (240—241), je kratka in jedrnata. Razodeva nam Sedeja »kot človeka velike delovne vneme, človeka duhovne usmerjenosti, ki pa ima hkrati zelo dobro razvit čut za stvarnost« (240).

Veliko novih prvin je razpravi o Sedeju dodala **Milica Kacin-Wohinz** (Sedej v dokumentih italijanskih oblasti, 242—264) in sicer na podlagi dokumentov iz Osrednjega državnega arhiva v Rimu. Kacinova sicer ne preverja objektivnosti oziroma neobjektivnosti poročevalcev v Rim (242), odkriva pa nam tiste prvine, na podlagi katerih so italijanske fašistične oblasti nastopile proti Sedeju. Gre za sistematično gonjo lokalnih oblasti proti Sedeju, ki so s svojimi lažnimi obtožbami preko centralne oblasti v Rimu želele doseči Sedejevo umaknitev z goriške nadškofije. Zaključek Kacinove je na dlani: »Gonja proti Sedeju je bila sestavni del politike raznarodovanja slovensko-hrvaške manjšine«. Žal pa je »obzir najvišje cerkvene oblasti veljal le Sedejevi osebnosti in njegovi vlogi v primorski Cerkvi, ne pa tudi njegovi politiki za zaščito pravic slovenske manjšine« (261).

Drago Klemenčič (Sedej v nekaterih časnikih in revijah, 265—281) je analiziral Sedejevo podobo v nekaterih časnikih in revijah. Zanimivo je primerjati njegovo analizo o poročanju posameznih časnikov o dogodkih, povezanih s Sedejevim delovanjem v goriški nadškofiji, in ugotovitvami ostalih avtorjev, do katerih so prišli na podlagi drugih dokumentov. Odnos italijanskih oblasti in Vatikana do nadškofa Sedeja so očitno pozorno spremljali tudi drugod po Evropi in večinoma pravilno ocenili Sedejevo vlogo v škofiji, ki je združevala štiri narodnosti, štiri jezike in štiri kulture. Samo tako moremo razumeti komentarje ob Sedejevem izsiljenem odstopu, ki jih je zelo jasno povzela Kölnische Zeitung s izjavo: »Vatikan je kupil svojo drugo spravo s fašizmom. Za to je žrtvoval ne samo mons. Sedeja, temveč tudi svojo politično držo do manjšin, ki jo je imel doslej« (272). Svoji razpravi je dodal Klemenčič bibliografijo o Sedeju (276—281). Če bi bila urejena kronološko, bi nam nudila svojevrstno dokumentacijo o zanimanju zgodovinarjev za Sedeja in problematiko, ki je povezana z njim in njegovim časom. Klemenčičevo bibliografijo je dopolnil **Marijan Kravos** (Bibliografija, 295—304) z bibliografijo Sedejevih del.

Prispevek **Stanka Medveščka** (Sedej v slikah in dokumentih, 282—294) je sicer zanimiv, vendar tako, kot je napisan, ponavlja preveč stvari, krš so jih povedali že drugi avtorji. Pogrešam pa katalog razstave, za katero se je Medvešček očitno zelo potrudil. Točna navedba posameznih dokumentov, njihova kratka vsebina in navedba kraja hrambe bi vsekakor dala prispevku trajnejšo vrednost kot zgolj opisna razlaga razstave. Ob koncu zbornika so navedene še sklepna beseda koprškega škofa Metoda Piriha, besede papeža Janeza Pavla II. pri avdienci za časa simpozija, pozdravni pismi ljubljanskega in goriškega nadškofa udeležencem simpozija in obratno (305—308).

Omembe nekaterih pomanjkljivosti zbornika pa seveda ne žele razvrednotiti velikega deleža, ki so ga predavatelji simpozija prispevali k zgodovinski podobi goriškega nadškofa Sedeja ter vrednotenju časa in razmer, v katerih je živel in deloval.

France M. Dolinar

Miroslav Stiplovšek, Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem. Od začetkov strokovnega gibanja do Enotnih sindikatov Slovenije (1868—1945). Maribor: Založba Obzorja, 1989. 317 strani.

Slovensko zgodovino pisje je bogatejše za novo knjigo, ki je izšla v seriji Documenta et studia historiae recentioris založbe Obzorja v Mariboru. Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja, ali bolje rečeno, zbornik razprav za zgodovino sindikalnega gibanja od začetkov strokovnega gibanja 1868 do Enotnih sindikatov leta 1945 niso Stiplovškova prva knjiga s to problematiko. Pred desetimi leti je izšla njegova obsežna monografija Razmah strokovnega — sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918—1922, v kateri je podal pregled razvoja in delovanja strokovnih organizacij v jugoslovanskem delu Slovenije od prevrata 1918 do ponovne utrditve revolucionarnih strokovnih organizacij konec leta 1922.

Monografija prikazuje najprej razvoj sindikalnega gibanja vseh smeri do prve svetovne vojne kot tudi za nadaljnja obdobja. Pri tem si je avtor prizadeval prikazati razredne in nerazredne strokovne organizacije skladno z njihovim pomenom in vlogo. Po ustanovitvi jugoslovanske države je bila ena temeljnih nalog združitev razrednih sindikalnih organizacij na Slovenskem v enotno revolucionarno sindikalno gibanje v vsej Jugoslaviji. Temu problemu je avtor namenil vso pozornost. Obdelal pa je tudi razvoj krščansko-socialnih in narodnosocialnih strokovnih organizacij ter stanovskih organizacij javnih in zasebnih nameščencev. Pri tem je pokazal tudi, kako so se posamezne politične stranke prizadevale prek strokovnih organizacij širiti vpliv med delavstvom. Pri vsaki strokovni organizaciji je osvetlil programsko usmeritev,